

Ю. Кривицький,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВА РЕФОРМА В МЕЖАХ ПРЕДМЕТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Постановка проблеми. За сучасних епохальних умов суспільного поступу прихованого та явного вираження набувають грані діаманту мудрого слова, що є світоглядно-методологічним підґрунтям теорії права. Адже за цих умов важливе значення становить саме ідея запровадження квантової філософії як субстанційної моделі дару живої органічної природи в теорії права. Особливо це стосується переломних, кризових періодів людського життя, а також надзвичайних ситуацій, в яких духовна природа права є владною силою знань. Усе це значною мірою мобілізує інтелектуальний розвиток людини, яка за умов виживання повинна здійснити розумовий прорив у майбутнє. Саме така людина як правовий взірць науково-технологічного прогресу втілює в собі автономно мобільну голограму як об'ємну світоглядну картину дарів живої природи. Така людина вже ніяк не може бути «сировинним придатком», «сканером», «ксероксом» чи «біороботом», оскільки вона ще, перебуваючи у стані терпіння від бідності, голоду та холоду, вже постає щасливою від того, що має свободну волю як право на мету та мрію бути успішною в самоздійсненні творчих напрацювань. Тому, якщо мета такої людини є самопошук істини у променях сонця й на ниві совісті та честі, то ця особа рано чи пізно в результаті креативної ідеї, втіленої в життя, обов'язково отримує і матеріальну винагороду за свій духовний капітал мудрості. Саме

в цьому полягає основа концептуально-перспективного оновлення теоретичної юриспруденції [1, с. 5].

Фундаментальне значення загально-теоретичного правознавства для наукових знань про світ права зумовлює актуальність пізнання, переосмислення та уточнення його предмета, що має складний, поліструктурний характер. Предметна спрямованість і методологічна своєрідність є визначальними факторами, що не лише зумовлюють самостійність науки, а й визначають її роль у системі наукових знань. З огляду на те, що предмет дослідження будь-якої науки є основою розуміння її сутності, специфіки і призначення, його чітке визначення має бути одним з головних завдань, яке має виконувати та чи інша наука. Підґрунтя предмета загально-теоретичного правознавства закладається фактично всією системою юридичних наук. Це пояснюється тим, що галузеві та інші юридичні науки вивчають лише окремі сфери, аспекти праводержавних явищ або історію правового життя та не можуть сформувати цілісне і повне уявлення про правову організацію суспільства. Загально-теоретичне правознавство надає найширші за обсягом і найглибші за змістом знання про правові та державні явища. Генезис предмета теоретичної юридичної науки проявляється в обґрунтуванні нових юридичних понять і категорій, переосмисленні тих з них, що застаріли чи потребують оновлення. У зв'язку

з цим особливої важливості та практичної значимості набуває питання предметної визначеності сучасного загальнотеоретичного правознавства, статусу правової реформи в межах його предметного поля і поняттєво-категоріального апарата.

Нині Україна непросто, суперечливо, болісно рухається шляхом реформ, долає тягар пострадянського спадку. Європейський вибір Українського народу і сьогодні оплачується найвищою ціною – життями наших захисників і захисниць, які зупинили московську навалу та наближають перемогу над російським агресором. Так стверджується на практиці визнання людини як найвищої соціальної цінності, її пріоритетність у суспільних відносинах, долається прищеплений ще з імперських і радянських часів державний етатизм (зверхність держави над людиною та суспільством). Реформування в Україні відбувається передусім у правовій сфері. Перетворення суду, судової системи та судочинства, перехід прокуратури до європейського правового статусу, підтримка правозахисних громадських організацій, розширення адвокатської діяльності та запровадження професійної правничої допомоги, реформування правоохоронної системи тощо – все це є проявами прогресивних перетворень у правовому житті. Якість і результативність реформ обумовлюються гуманістичним правовим світоглядом, правовою свідомістю та правовою культурою всіх без винятку учасників процесів, які в найбільш узагальненому вигляді можна назвати юридичною практикою [2, с. 38–39]. Водночас реформування основних сфер життєдіяльності суспільства зумовлює суттєве підвищення ролі наукових пошуків у сфері права і держави. Особливо це стосується фундаментальних досліджень загальнотеоретичного характеру, що мають базове значення для отримання об'єктивних знань про правові та державні явища й шляхи

їх удосконалення [3, с. 4]. При цьому реформування правової системи України – це складний і багатограний процес, що вимагає глибокого наукового аналізу державно-правової дійсності для покращення підготовки фахівців-юристів [4, с. 8; 5, с. 10], а реформи в галузях права повинні дати новий імпульс у розвитку не тільки практики, але й юридичної науки [5, с. 616].

Аналіз досліджень і публікацій. Предмет загальнотеоретичного правознавства є традиційним питанням, що комплексно розглядається в межах як підручників, так і навчальних посібників з теорії держави та права. Тому не буде перебільшенням твердження про те, що цієї тематики тією чи іншою мірою торкаються всі фахівці в галузі теоретичної юриспруденції [6, с. 38]. У той же час на особливу увагу в контексті реформаційної проблематики цієї наукової розвідки заслуговують праці таких учених як Є.В. Білозьоров, С.В. Бобровник, Б.Д. Бондаренко, Д.О. Вовк, О.М. Головка, С.Д. Гусарев, М.А. Дамірлі, І.М. Жаровська, В.В. Лемак, Я.І. Ленгер, М.І. Козюбра, В.М. Косович, О.Ю. Коцюбинська, Ю.М. Оборотов, Н.М. Пархоменко, О.В. Петришин, П.М. Рабінович, І.А. Сердюк, О.Ф. Скакун, О.Д. Тихомиров, в яких розкрито наукознавчі (метатеоретичні) питання загальнотеоретичного правознавства.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є узагальнення, розширення та обґрунтування наукових знань про місце правової реформи в межах предмета і поняттєво-категоріального апарата загальнотеоретичного правознавства на сучасному етапі його розвитку. Для реалізації окресленої мети сформульовано такі завдання: по-перше, проаналізувати наявний стан, метатеоретичні проблеми та ключові тенденції, напрями оновлення загальнотеоретичної юридичної науки; по-друге, за результатами опрацювання представлених

у фаховій літературі уявлень і підходів щодо визначення та структури предмета загальнотеоретичного правознавства запропонувати власну позицію з цього приводу; по-третє, в контексті переосмислення предметного поля загальнотеоретичного правознавства окреслити категоріальний статус правової реформи в системі наукових знань, сформулювати її теоретичний образ і визначити потенційні вектори доктринального пізнання.

Виклад основного матеріалу. Загальнотеоретичне правознавство (більш відоме багатьом поколінням вітчизняних юристів під назвами «Загальна теорія держави і/та права», «Теорія держави і/та права», менш знане як «Загальна теорія права і/та держави», «Теорія права і/та держави») є фундаментальною наукою і навчальною дисципліною, становлення й розвиток якої має тривалу історію. Розуміння предмета загальнотеоретичної юридичної науки пов'язується з особливостями, що відображають різні етапи формування цієї галузі знань. Упродовж цих періодів неодноразово порушувалось питання про самостійність цієї складової юридичної науки та про сферу й обсяг досліджуваних нею правових і державних явищ. Вивчаючи загальнотеоретичну юридичну науку, важливо чітко розуміти, про яку саме галузь наукових знань йдеться, з огляду на наявність суттєвих відмінностей розуміння природи загальнотеоретичного правознавства у вітчизняній і зарубіжній юриспруденції. Залежно від особливостей конкретної країни і приналежності її правової системи до однієї з правових сімей, загальнотеоретичне правознавство (загальна теорія держави і/та права, теорія держави і/та права) може і не виокремлюватися в окрему сферу знань або, навпаки, визнаватися самостійною складовою юридичної науки.

Загальнотеоретичне правознавство виникло в результаті поступової

диференціації та інтеграції юридичних наук відповідно до потреб суспільної практики, осмислення закономірностей правової реальності. Назви «Теорія держави та права», або «Загальна теорія держави і права», для позначення загальнотеоретичного правознавства та відповідної навчальної юридичної дисципліни, характерні для радянських і пострадянських (постсоціалістичних) країн [2, с. 17]. На сучасному етапі розвитку (модернізації) вітчизняного загальнотеоретичного правознавства низкою фахівців обґрунтовується підхід, згідно з яким право і держава мають вивчатися окремими самостійними науками: загальною теорією права (загальнотеоретичним правознавством) і загальною теорією держави (державознавством) як складовою частиною науки політології. Така концепція, безперечно, має як певні аргументи, так і контраргументи. До останніх належить, зокрема міркування про те, що право як феномен (чи то природний, чи то позитивний) має сенс лише тоді, коли воно може бути реалізоване та захищене, а наймогутнішим, найефективнішим інструментом його забезпечення та захисту з давніх-давен слугує, як би то не було, держава. Особливо це стосується підготовки юристів-практиків, які покликані у своїй фаховій діяльності сприяти здійсненню, охороні та захисту права – насамперед основоположних прав і свобод людини та інших суб'єктів суспільства [7, с. 137].

Теорія права як «теоретична складова» правової науки на початку XXI ст. зазнає перетворень, обумовлених тенденціями світового розвитку, передовсім – глобалізацією [8, с. 7; 9, с. 3], а вітчизняна (національна) її версія [10, с. 139] в науковому та навчальному аспектах перебуває на початковому етапі поступової зміни парадигми (від радянської до західної академічної правової культури), що підтверджується різноманітно: і зовнішніми умовами розвитку (дефі-

цитом культури дискусії), і вибором пріоритетів досліджень та особливо – навчальним матеріалом, який пропонується здобувачам вищої освіти [11, с. 46]. Однією з визначальних тенденцій розвитку загальнотеоретичного правознавства в умовах глобалізаційних трансформацій є його остаточне звільнення від вульгарного економічного детермінізму і надмірної політизації, переорієнтація з притаманної юридичному позитивізму державоцентристської спрямованості, яка за попередньою радянською традицією все ще відчутно проявляється у вітчизняній загальній теорії держави і права, на людиноцентристську [9, с. 5].

Антропологізація загальнотеоретичного правознавства зовсім не заперечує функціональних зв'язків права з державою, як і не суперечить самоцінності для Українського народу власної держави. Адже лише суверенна, незалежна, заснована на вимогах верховенства права держава спроможна гарантувати справжню пошану людської гідності в усіх її проявах – забезпечити людське життя та здоров'я, недоторканність і безпеку, рівні можливості доступу до якісної освіти, охорони здоров'я, гідну оплату праці та соціальне забезпечення. За всієї важливості зв'язків між правом і державою вони становлять собою самостійні складні системи, які в той же час є підсистемами системи вищого рівня – суспільства. Особливості функціонування та розвитку цих систем, причому не лише на рівні окремої країни чи регіону, а й всезагального характеру [12, с. 273], не можуть бути виявлені та належним чином осмислені без відповідного предметного розчленування вказаних явищ. Держава як необхідний компонент юридичної науки в цілому та загальнотеоретичної її галузі зокрема має вивчатися лише під кутом зору взаємодії з правом, їх взаємовпливу один на одного. Інакше кажучи, предметом загальнотеоретичної юридичної науки

має бути не держава як соціальний інститут у всій багатоплановості його зв'язків і проявів, а держава як правова форма організації суспільства, тобто як публічно-правовий інститут («союз»). Предметостворюючим для загальнотеоретичного правознавства, як і для юридичної науки в цілому, має виступати поняття права як самостійної соціокультурної цінності, вирішальне значення у формуванні та функціонуванні якого відіграє не держава, а людина, яка є не тільки адресатом права, а його творцем і орієнтиром [9, с. 5; 13, с. 21–22].

Під впливом інтеграційно-глобалізаційних змін сучасного існування людства, світових криз в економічній сфері, політичних і воєнних конфліктів, екологічних викликів і пандемічних загроз та інших чинників теорія держави і права проходить етап оновлення. Причини, під впливом яких розвивається теорія держави і права, можна диференціювати на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх причин належать: потреби інших юридичних наук, форм правосвідомості, юридичної практики, які ставлять перед теорією держави і права як фундаментальною юридичною наукою окреслені завдання, стимулюють і спрямовують наукові пошуки, а також нові факти, що не піддаються поясненню з погляду наявної теорії. Внутрішні причини – це суперечності в самій теорії держави і права або проблеми, які пов'язані з внутрішньою логікою розвитку теоретичної системи цієї галузі знання, зумовлені виконанням нею власних функцій. І зовнішні, і внутрішні причини можуть бути джерелами проблемних (пошукових) ситуацій, які виникають у юридичній науці [14, с. 11; 15, с. 17].

До дискусійних і невирішених проблем метатеорії загальної теорії права і держави О.Ф. Скакун відносить: по-перше, питання назви дисципліни (загальна теорія права і держави або загальнотеоретична юриспруденція); по-друге, проблему об'єкта загаль-

ної теорії права і держави; по-третє, питання предмета теорії права і держави (дискусії про поділ науки на загальну теорію права і загальну теорію держави та про єдність предмета теорії права і держави) [16, с. 29–35]. Не претендуючи на універсальність і концептуальну завершеність, М.І. Козюбра виокремлює такі вектори модернізації загальнотеоретичного правознавства відповідно до нових реалій: переосмислення предметного поля загальнотеоретичної юридичної науки; виявлення закономірностей виникнення, функціонування і розвитку права як предмета загальної теорії права; співвідношення загальної теорії права і філософії права [17, с. 33–42; 18, с. 18–55]. У свою чергу В.М. Косович вважає, що сучасна загальна теорія права розвивається в напрямі практилізації загальнотеоретичних положень, фундаменталізації осмислення базових положень теорії права, плюралізації підходів до вивчення правових явищ, розширення предмета дослідження (змісту та форм загальнотеоретичних дисциплін), поєднання теорії права і філософії права. Ці тенденції ілюструють необхідність і важливість новелізації теорії права як науки (зі своїм предметом пізнання правових явищ) і навчальної дисципліни (яка пропонує вихідні та концептуальні знання про право) [19, с. 8].

У сучасній фаховій літературі має місце плюралізм наукових уявлень про предмет загальнотеоретичного правознавства на різних етапах його генезису. На підставі опрацювання узагальнених позицій з цього приводу [3, с. 37; 6, с. 38–46; 8, с. 8–14; 14, с. 6; 20, с. 109] є всі підстави стверджувати, що предмет загальнотеоретичного правознавства – це істотні властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, а також інших пов'язаних з ними суспільних феноменів. Відповідно до

цієї дефініції у структурі предмета загальнотеоретичного правознавства необхідно виокремити такі дві змістові складові: по-перше, істотні властивості (природа, сутність) правових і державних явищ, а також інших пов'язаних з ними суспільних феноменів; по-друге, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості виникнення, розвитку і функціонування праводержавних явищ та інших пов'язаних з ними суспільних феноменів. Уявлення про сутність права і держави забезпечують поглиблення та конкретизацію знань стосовно природи юридичних явищ і процесів і є відправними для виявлення та дослідження наявних у правовій сфері закономірностей, тенденцій і випадковостей. Логічним вираженням сутності правових і державних явищ є юридичні поняття та категорії, що розробляються і формулюються загальнотеоретичним правознавством. Поняттєво-категоріальний апарат останнього – це система узгоджених і взаємозалежних юридичних понять і категорій, необхідних для теоретичного пізнання праводержавних явищ та інших пов'язаних з ними суспільних феноменів. Поняттєво-категоріальний апарат загальнотеоретичного правознавства є засобом організації юридичних знань. Він виконує не лише логічну, пізнавальну, світоглядну, але й методологічну функції, тому що впливає на характер і зміст системи понять усіх інших юридичних наук, у тому числі галузевих [21, с. 121].

Предмет науки не є чимось застиглим, раз і назавжди даним. Він перебуває в постійному розвитку, оскільки явища і процеси, що включаються в орбіту дослідження науки, якісно змінюються. Будь-яка наука не може не відгукуватися на різного роду події, на ідеї та здобутки інших галузей наукового знання тощо. Тому перед кожною наукою періодично, на певних історичних етапах генезису виникає необхідність повернення до

розгляду її предмета, його уточнення, а інколи й істотного переосмислення. Не є винятком також загальнотеоретична юридична наука. Корінні зміни, що відбулися на пострадянському просторі протягом останніх трьох десятиліть, істотно вплинули на самі явища, що становлять об'єкт дослідження загальнотеоретичної юриспруденції. Це зумовлює необхідність не тільки більш високого рівня їх пізнання, опрацювання нових зв'язків і властивостей цих явищ, а й перегляду певних усталених підходів і уявлень [13, с. 14; 18, с. 18–19]. Не можна, звісно, стверджувати, що традиційні проблеми загальнотеоретичного правознавства себе повністю вичерпали. І на них часто потрібен свіжий погляд, який враховував би як зміни, що мали місце в суспільному і правовому житті, так і здобутки інших наук, особливо тих, які сформувалися протягом попередніх десятиліть. Проте життя висуває на порядок денний чимало нових проблем, які потребують доктринального осмислення [9, с. 6; 18, с. 35]. Серед них варто виокремити методологічні, теоретичні, компаративні (порівняльні) та прикладні (практичні) аспекти правової реформи.

Правова реформа є актуальною категорією теорії держави і права [22, с. 52], що перетворюється на оцінне поняття, за допомогою якого слід вимірювати сутність і значення здійснюваних прогресивних змін у галузі правового розвитку України в цілому, об'єднувати в єдине ціле все, що реалізується в цій сфері як у центрі, так і на місцях. Багатовимірність природи правової реформи потребує теоретико-методологічного дослідження. Саме з цього приводу нині нагромадилися досить серйозні питання, від ефективного вирішення яких і залежить успішність реалізації правової реформи в нашій державі. Для характеристики правової реформи важливо визначити її місце в системі юридичних знань, окреслити

її теоретичний образ і розкрити значення в загальному процесі пізнання правових і державних явищ. Завдання вітчизняної юридичної науки в галузі опрацювання правової реформи полягає в тому, щоб узагальнити масив ґрунтовних знань, у якому мають знайти своє місце найбільш конструктивні ідеї та концепції, що пояснюють нововведення і зміни, які відбуваються в Україні. Вивчати правову реформу необхідно не лише в межах недалекого минулого та майбутнього, але і з погляду конкретно-історичного уявлення про багатоаспектні процеси, що відбуваються у правовій системі, а також з позиції того, яким чином це явище уявлялося в інші перехідні періоди розвитку державності та як воно сприймається на теперішній час. Завдяки таким зіставленням можлива переоцінка існуючих концепцій, але саме це й може допомогти з'ясувати істину. З'являється необхідність і перспектива ширшого використання при дослідженні правової реформи теоретико-методологічних розробок, створених ученими відмінних історичних епох, а також представниками різних галузей наукового знання, чисельність яких особливо збільшилася в перехідний період поступу державності [23, с. 5–6, 190].

У вітчизняній правовій доктрині обґрунтовується новий комплексний науковий напрям – теорія правової реформи – форма узагальнення (організації) наукового знання, що надає цілісне уявлення про істотні властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості прогресивного перетворення права. Теорія правової реформи має всі ознаки самостійного наукового вектору: предмет дослідження, методологічну базу, функції, зміст, особливості, зумовлені міждисциплінарним характером, хронологічні рамки, емпіричну основу і концептуальні засади. Заперечення правової реформи як особливого напрямку діяльності держави та/або інших уповноважених

суб'єктів рівнозначне спростуванню ідей утвердження верховенства права, посилення охорони та захисту прав і свобод людини, гарантій їх безпеки, розбудови демократичної та правової держави, необхідності вдосконалення національної правової системи, підвищення ефективності правового регулювання. Правом так чи інакше оформлюються, закріплюються всі види державних (урядових) реформ, але правова реформа має свої особливості та власний зміст, вона відображає прогресивний правовий розвиток. Оформлення правом інших видів реформ не скасовує правову реформу як самостійне юридичне явище [24, с. 38].

У контексті розробки теорії правової реформи привертають увагу міркування О.Ф. Скакун про те, що певним досягненням є проблематизація загальної теорії права і держави, котра виразилася у формуванні спеціальних (вузьких) напрямів наукових досліджень у її межах. Крім наявності традиційних теорій, які відзначаються високим рівнем загальності (теорія правотворчості, теорія правозастосування та інші), формуються, зазвичай на базі інститутів права, спеціальні (вузькі) напрями. Виходячи з принципу діалектичного співвідношення загального і конкретного (приватного) рівнів пізнання в науці, їх називають приватними теоріями (теорія закону, теорія юридичної техніки, теорія юридичних помилок, загальне вчення про правовідносини, теорія правового порядку, теорія прав людини тощо) [16, с. 28]. Конкретні (приватні) теорії проходять схожі етапи розвитку: 1) «дотеоретичний» – визрівання проблемної ситуації, коли проблема ще не усвідомлюється, але відчувається тимчасовий збій у звичайній теоретичній діяльності та пропонуються різні варіанти її вирішення в різноманітних галузях юридичної науки без їхньої консолідації в загальнотеоретичній сфері, тобто без прояву інтересу теоретиків права; 2) теоретичний

(дослідницький) – теоретики права ставлять наукові питання в результаті з'ясування кола евристичних завдань, що передують проблемі, підтверджують наявність проблемних ситуацій, які вимагають нетривіальних способів вирішення; установлюють специфіку методології їх дослідження, уточнюють поняттєво-категоріальний апарат; 3) теоретичний (науковий) – обґрунтовується система теоретичних знань як новий напрям, як певна конкретна теорія, усвідомлюється проблема на основі визначеної проблемної ситуації, уточнюються взаємозв'язки в її постановці між загальною теорією права і держави, філософією права, різними суспільними науками; вводиться теоретично уточнений поняттєво-категоріальний апарат у загальний юридичний науковий обіг. Цінність системи ідей, які репрезентують конкретні (приватні) теорії, виражається в такому: а) стимулюється розвиток інших конкретних (приватних) теорій; б) збагачуються традиційні теорії, тобто теорії високого рівня загальності; в) формуються нові загальнотеоретичні поняття в результаті відмови від понять, утворених на основі метафоризації – перенесенні людських характеристик на неживі предмети (що характерно для юридико-позитивістської методології); в) використовуються в галузевих юридичних дисциплінах на новому методологічному рівні [16, с. 28–29].

Потенційними напрямами розробки теоретичного образу правової реформи в межах предметного поля загальнотеоретичного правознавства є вивчення її генезису, філософії, ідеології, сутності, ознак, принципів, видів, цілей, завдань, об'єкта, суб'єктів, функцій, етапів (стадій), технології, параметрів, ефективності, зарубіжного досвіду, взаємодії з іншими правовими і державними явищами, наприклад, правовим вихованням [25]. Узагальнений концепт правової реформи як форми істотних, прогрес-

сивних правових змін, перевлаштування права є ядром комплексного наукового міждисциплінарного вектору дослідження, напряду загально-теоретичної юридичної науки й однойменної теорії, тобто вищої форми узагальнення (організації) наукового знання про суттєві властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості зміни права в перехідні періоди його буття.

Висновки. На основі проаналізованого вище можна дійти таких висновків:

Сучасне загальнотеоретичне правознавство (теорія держави і/та права, загальна теорія права і/та держави тощо), перебуваючи на етапі змін (оновлення, модернізації, трансформації) та вирішення своїх наукознавчих (метатеоретичних) проблем під дією зовнішніх і внутрішніх факторів, продовжує відігравати провідну роль і посідає центральне місце в системі юридичних наук. Серед основних тенденцій розвитку загальнотеоретичної юридичної науки варто виокремити такі: по-перше, переосмислення предмета дослідження з урахуванням того, що предметом його компонентом є поняття права; по-друге, фундаменталізація пізнання базових теоретичних положень; по-третє, плюралізація підходів до вивчення природи правових і державних явищ; по-четверте, проблематизація та конкретизація предмета дослідження. Загальнотеоретичне правознавство є світоглядною, фундаментальною та методологічною юридичною наукою, окреслює закономірності, тенденції і випадковості виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, генерує методологію осмислення правової реальності, розробляє юридичну термінологію загальнонаукового використання.

Предмет загальнотеоретичної юридичної науки – це динамічна категорія, що постійно уточнюється, перебуває в безперервному розвитку.

Традиційна проблематика теоретичної юриспруденції поповнюється новими векторами пізнання, пов'язаних зі сферою інших галузей наукового знання. Інтеграція, злиття, об'єднання наук у комплексному дослідженні відповідних об'єктів має наслідком прогрес науки. У ході генезису предмета загальнотеоретичної юридичної науки елемент новизни тісно пов'язаний з компонентом наступності, оскільки нове виникає на основі попереднього як пізнавальна, більш глибока, змістовна й адекватна форма осягнення та розуміння правових і державних явищ. Предмет загальнотеоретичного правознавства визначено як істотні властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, а також інших пов'язаних з ними суспільних феноменів. Нині перед загальнотеоретичним правознавством стоїть важливе завдання постійного оновлення знання про правову реальність, орієнтуючись на загальновизнані зразки демократії, верховенства права та забезпечення прав і свобод людини. Потреба в переосмисленні предмета загальнотеоретичної юридичної науки зумовлена не лише внутрішніми чинниками, але і зовнішніми, визначальне місце серед яких посідає стрімкий розвиток глобалізаційних процесів, які поряд з економічною, політичною, правовою сферами охоплюють також галузь науки й освіти.

Традиційне предметне поле загальнотеоретичного правознавства розширюються за рахунок нових напрямів наукового пошуку, зокрема дослідження природи правової реформи. До причин актуальності тематики правової реформи належать: світова реформаційна тенденція перевлаштування основних сфер суспільної дійсності; тривалий і складний процес переходу вітчизняного суспільства від постсоціалістичного типу до моделі сталого розвитку; дискусійність низки аспек-

тів природи правової реформи; практичні потреби, виклики новітнього етапу правового та державного розвитку, пов'язані зі збереженням і післявоєнним відновленням Української держави та її правової системи. Проблематика правової реформи є важливим предметом осмислення сучасної загальнотеоретичної юридичної науки та досить поширеним фактором актуалізації вивчення різних правових і державних явищ, а також інших пов'язаних з ними суспільних феноменів. У контексті проблематизації та конкретизації предмета загальнотеоретичного правознавства теорія правової реформи перебуває на теоретичному (науковому) етапі розвитку. По суті, триває процес накопичення знань про окремі аспекти, виміри, підходи до правової реформи. Розвиток будь-якої теорії – це не іманентне логічне перетворення теоретичної думки, а процес активної переробки емпіричної інформації у власний зміст теорії, концентрація та збагачення її поняттєво-категоріальним апаратом. Теорія правової реформи – це вища, найбільш розвинута форма узагальнення (організації) наукового знання, що дає цілісне уявлення про істотні властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості прогресивного перетворення права; комплекс основних поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на пояснення природи правової реформи. При цьому об'єктоспрямованим для правової реформи, як і для предмета загальнотеоретичного правознавства, має виступати поняття права.

У статті узагальнено, розширено та обґрунтовано наукові знання про місце правової реформи в межах предмета і поняттєво-категоріального апарата загальнотеоретичного правознавства на сучасному етапі його розвитку. Проаналізовано наявний стан, метатеоретичні проблеми та ключові тенденції, напрями оновлення

загальнотеоретичної юридичної науки. З'ясовано, що загальнотеоретичне правознавство (теорія держави і/та права, загальна теорія права і/та держави тощо), перебуваючи на етапі змін (оновлення, модернізації) та вирішення своїх наукознавчих (метатеоретичних) проблем під дією зовнішніх і внутрішніх факторів, продовжує відігравати провідну роль і посідає центральне місце в системі юридичних наук.

За результатами опрацювання представлених у фаховій літературі уявлень і підходів щодо визначення та структури предмета загальнотеоретичного правознавства запропоновано власну позицію з цього приводу. Зокрема предмет загальнотеоретичного правознавства – це істотні властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, а також інших пов'язаних з ними суспільних феноменів. Обґрунтовано, що нині перед загальнотеоретичним правознавством стоїть важливе завдання постійного оновлення знання про правову реальність, орієнтуючись на загально визнані зразки демократії, верховенства права та забезпечення прав і свобод людини.

У контексті переосмислення предметного поля загальнотеоретичного правознавства окреслено категоріальний статус правової реформи в системі наукових знань, сформовано її теоретичний образ і визначено потенційні вектори доктринального пізнання. Аргументовано, що в контексті проблематизації та конкретизації предмета загальнотеоретичної юридичної науки теорія правової реформи перебуває на теоретичному (науковому) етапі розвитку. Запропоновано під теорією правової реформи розуміти вищу, най-

більш розвинуту форму узагальнення наукового знання, що дає цілісне уявлення про істотні властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості прогресивного перетворення права; комплекс основних поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на пояснення природи правової реформи.

Ключові слова: загальнотеоретичне правознавство, теорія держави і права, предмет загальнотеоретичного правознавства, правова реформа, теорія правової реформи.

Kryvytskyi Yu. Legal reform within the subject of general jurisprudence

The article summarizes, expands and substantiates scientific knowledge about the place of legal reform within the subject and conceptual-categorical apparatus of general jurisprudence at the current stage of its development. The current state, metatheoretical problems and key trends, directions for updating general legal science are analyzed. It was found that general jurisprudence (theory of the state and law, general theory of law and state), being at the stage of changes (updating, modernization) and solving its scientific (metatheoretical) problems under the influence of external and internal factors, continues to play a leading role and occupies a central place in the system of legal sciences.

Based on the results of studying the ideas and approaches presented in the professional literature regarding the definition and structure of the subject of general jurisprudence, an own position on this matter is proposed. In particular, the subject of general jurisprudence is the essential properties, the most general laws, trends and coincidences of the emergence, development and functioning of legal and state phenomena, as well as other related social phenomena. It is substantiated

that nowadays general jurisprudence faces the important task of constantly updating knowledge about legal reality, focusing on generally recognized models of democracy, the rule of law and ensuring human rights and freedoms.

In the context of rethinking the subject field of general jurisprudence, the categorical status of legal reform in the system of scientific knowledge is outlined, its theoretical image is formed, and potential vectors of doctrinal knowledge are determined. It is argued that in the context of problematization and specification of the subject of general theoretical legal science, the theory of legal reform is at the theoretical (scientific) stage of development. It is proposed to understand the theory of legal reform as the highest, most developed form of generalization of scientific knowledge, which gives a holistic view of the essential properties, the most general regularities, trends and contingencies of the progressive transformation of law; a set of basic views, ideas, ideas aimed at explaining the nature of legal reform.

Key words: general jurisprudence, theory of the state and law, subject of general jurisprudence, legal reform, theory of legal reform.

Література

1. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Теорія права: стан та перспективи : навч. посіб. Київ : Ун-т «Україна», 2022. 208 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. М. Бандурка та ін. / За заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 416 с.
3. Бондаренко Б. Д. Закономірності як предмет загальної теорії права : монографія. Київ : БД Дакор, 2020. 266 с.
4. Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підруч. Київ : Україна, 2014. 561 с.
5. Кельман М. С., Стратонов В. М. Загальна теорія права : підруч. Вид. 6-е, доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 742 с.

6. Сердюк І. А. Визначення предмета теорії держави і права: доктринальні підходи та правове закріплення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 37–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvddiuv_2013_3_6
7. Рабінович П. М. Загальна теорія права і держави. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / Редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. Харків : Право, 2017. С. 135–138.
8. Білас І. Г., Білас А. І. Трансформація загальної теорії держави і права у сучасну юриспруденцію та її функціональне призначення у формуванні праворозуміння юристів. *Наше право*. 2015. № 4. С. 5–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_4_3
9. Козюбра М. І. Загальнотеоретичне правознавство в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 193. С. 3–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAup_2017_193_3
10. Козюбра М. Філософія права, правознавство і наука: спільні риси та відмінності. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 2. С. 128–142. doi: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2019.2.204683>
11. Лемак В. В. Загальна теорія права: між зміною парадигми і пошуком структури. *Публічне право*. 2017. № 3. С. 40–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_3_7
12. Дамірлі М. Квантори «загальності» загальної теорії права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 2. С. 267–275. doi: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2013.2.183412>
13. Загальна теорія права : підруч. / М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв, Ю. І. Матвєєва / За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
14. Коцюбинська О. Ю. Теорія держави і права: системний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2012. 16 с.
15. Жаровська І. М. Теорія держави і права як фундаментальна та світоглядна дисципліна. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 15–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkip_2016_3_4
16. Скакун О. Ф. Загальна теорія права і держави: проблематизація та переосмислення метатеорії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 27–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2012_4_6
17. Козюбра М. Загальнотеоретичне правознавство: стан та перспективи. *Право України*. 2010. № 1. С. 32–43.
18. Козюбра М. І. Загальнотеоретичне правознавство: проблеми модернізації. *Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : зб. наук. статей / Гол. ред. А. Мелешевич*. Київ : Дух і літера, 2013. С. 17–55.
19. Косович В. Сучасна загальна теорія права та держави: тенденції розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. Вип. 70. С. 3–9. doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2020.70.003>
20. Оборотов Ю. Загальнотеоретична юриспруденція як сучасна теорія держави і права. *Право України*. 2013. № 9. С. 103–116.
21. Правова система України: історія, стан та перспективи розвитку: у 5 т. Т. 1: *Методологічні та інформаційно-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришин*. Харків : Право, 2008. 728 с.
22. Лемак В. В. Правова реформа в Чехії і Словаччині в умовах постсоціалістичної модернізації: теоретичні і практичні проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2003. 415 с.
23. Ленгер Я. І. Реформування правової системи України як засіб підвищення її ефективності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 215 с.
24. Кривицький Ю. В. Правова реформа: теоретико-прикладні виміри актуалізації проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 37–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkip_2018_3_9
25. Кривицький Ю. Правове виховання та правова реформа: прояви взаємозв'язку і взаємовпливу. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 100–108. doi: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2327>